

Víg Zoltán

∴ Singidunum Egyetem, Közgazdasági, Pénzügyi és Közigazgatási Kar, Belgrád
∴ jogasz@gmail.com

Tamara Gajinov

∴ Educons Egyetem, Európai Jogi és Politikai Tanulmányok Kara, Újvidék
∴ tamara.gajinov@gmail.com

KÖRNYEZETI FELELŐSSÉGBIZTOSÍTÁS

Environmental liability insurance

Osiguranje od odgovornosti za ekološke štete

A környezeti felelősségbiztosítás a környezetvédelmi szabályok szigorításának, a környezetre veszélyes tevékenységek számának növekedése, valamint az egyre költségesebb környezeti károk eredményeképpen jelent meg. Egyes európai országokban (Szerbia, Magyarország) kötelezővé is tették a veszélyes tevékenységet folytató gazdálkodó szervezetek számára. Jelentősége abban áll, hogy a felelősséget szélesebb körben ossza meg, így környezeti kár esetén nagyobb az esélye annak, hogy megfelelő anyagi fedezet áll rendelkezésre az eredeti állapot helyreállításához. A tanulmány a környezeti felelősségbiztosítás jellemzői mellett foglalkozik a legfontosabb ide vonatkozó jogforrásokkal, valamint a kötelező kontra önkéntes biztosítás kérdésével.

Kulcsszavak: környezetvédelem, környezeti kár, felelősségbiztosítás, biztosítás, Szerbia

BEVEZETŐ

Azon intézkedések között, amelyekkel a környezeti károkat próbálják meg elhárítani, vagy bekövetkezésük lehetőségét csökkenteni, nagy jelentősége van a környezeti felelősségbiztosításnak. Eme speciális biztosítási forma az általános felelősségbiztosítás körébe tartozik (PETROVIĆ 2007: 438). Ezen jogintézmény segítségével lehet biztosítani az olyan károk megtérítéséhez szükséges forrásokat, amelyek elhárításához más forrás nem áll rendelkezésre. Azonban különbséget kell tenni a biztosítás és a biztosítási szerződés között. A biztosítási szerződés az az instrumentum, amely által létrejön maga a biztosítási jogviszony. A környezeti felelősségbiztosítási szerződésnél az egyik fél, nevesül a biztosító, arra kötelezi magát, hogy szükség esetén a környezeti szennyezés károsultjának kártérítési igénye esetén jogi védelmet (és pénzügyi fedezetet) biz-

tosít a biztosított számára. Emellett a biztosító vállalja, hogy a biztosított által, polgári jogi felelőssége részeként, a károsultaknak fizetendő kártérítés összegét megtéríti a biztosítottnak. Mindezért a másik szerződő fél, azaz a biztosított biztosítási díjat (szerbül: premija osiguranja) köteles fizetni (PAK 2011: 187–191, MARJANSKI 2011: 570).

A környezeti felelősségbiztosítás meglehetősen későn, a XX. század második felében jelent meg, és bizonyos tekintetben ez a biztosítótársaságok válasza volt a gyors társadalmi és technológiai változásokra (PEĆANAC 2007: 3). Eredetileg a veszélyes tevékenységgel kapcsolatos felelősségbiztosításból fejlődött ki fokozatosan (PEĆANAC 2007: 3), jelesül például a nemzetközi szerződések szintjén az atomkárfelőlőség volt az a kérdéskör, amely időben először kodifikációra bírta az államokat. A veszélyes tevékenységgel kapcsolatos felelősségbiztosításból a környezetvédelem fejlődésével, a környezetre potenciálisan veszélyes tevékenységek számának, valamint a környezeti károk összegének növekedésével a biztosítók megpróbálták az ilyen jellegű károkat kizárni, ugyanis a biztosítási díjakból nehéz lett volna „kigazdálkodni” a környezeti károkért fizetendő kártérítéseket (PEĆANAC 2007: 3). Így lassan megjelent egy biztosítási forma, amely kifejezetten a környezeti károkozásra fókuszált (PEĆANAC 2007: 3).

A környezeti felelősségbiztosítás mellett több érv is szól. Először is, nyilvánvalóvá teszi a környezeti károk létezését, ezzel rákényszerítve a veszélyes tevékenységet folytatókat, hogy figyelembe vegyék az ilyen kockázatot (KEREKES–KOVÁCS–KÉK 1997: 14). Ugyanakkor segít ezen személyeknek (a potenciális károkozóknak) megosztani ezt a kockázatot. Ez azért fontos, mert az okozott kár olyan hatalmas összegű lehet, hogy sem a károsult, sem a károkozó nem volna képes ezek megtérítésére saját vagyonából/gazdasági tőkéjéből. Talán a legjobb és egyben a legszomorúbb példa erre a Deepwater Horizon katasztrófája, amely igen komoly környezeti kárt okozott a Mexikói-öbölben. A British Petrol több mint 14 milliárd dollárt fizetett ki kárfelszámolásra és a környezet-helyreállításra, és még majdnem ugyanennyit bírságra, kártérítésre.¹ Az óriási költség ellenére a Mexikói-öböl már sohasem lesz olyan, mint amilyen a katasztrófa előtt volt. További érv, hogy így kár esetén potenciálisan több forrás áll rendelkezésre a kár elhárítására (tehát nem csak a károkozó vagyona vagy az állami környezetvédelmi alapok stb.).

Ugyanakkor, az ilyen biztosításnak hátrányai is lehetnek. A biztosítottak hajlamosak ezáltal kevésbé prudens és körültekintő módon viselkedni, ugyanis a bekövetkezett kár esetén a biztosítónak kell helytállnia. Emellett egy ilyen rendszer működtetése nem feltétlenül olcsó (KEREKES–KOVÁCS–KÉK 1997: 15).

¹ Forrás: British Petrol <<http://www.bp.com/en/global/corporate/gulf-of-mexico-restoration.html>>.

A szakirodalom szerint ma már világszerte több mint 25 féle környezeti felelősségbiztosítás létezik, több mint 80 környezeti kockázattól (PEĆANAC 2007: 3). Néhány példa ezekre: környezeti felelősségbiztosítás ipari létesítmények által okozott kárra, tengeren okozott kárra, nukleáris létesítmények által okozott kárra, veszélyes anyag szállításával összefüggő környezeti károokra stb. (ŠULEJIĆ 2000: 468).

JOGFORRÁSOK

A környezeti felelősségbiztosítás kérdésével sok nemzetközi és hazai jogszabály is foglalkozik. Ezek közül csak a legfontosabbakat említenénk meg. Ilyen például *Az atomkárokért való polgári jogi felelősségről* Bécsben 1963. május 21-én kelt nemzetközi egyezmény², amely először írt elő kötelező biztosítást, illetve ezt kiváltó pénzügyi garanciát az ilyen létesítmények üzemeltetői számára, és a később kidolgozott egyezményekre is nagy hatással volt (KECSKÉS 2008: 244, 252). Tehát az egyezmény a VII. cikkében úgy rendelkezik, hogy a nukleáris üzem üzemeltetője köteles megfelelő felelősségbiztosítással vagy pénzügyi garanciával rendelkezni baleset esetére: Az üzemeltető köteles biztosítást vagy bármilyen más pénzügyi garanciát fenntartani, amely fedezi az atomkároért való kár felelősségét; a biztosítás vagy a garancia összegét, jellegét és feltételeit a létesítmény helye szerinti állam határozza meg. A létesítmény helye szerinti állam biztosítja az üzemeltetőnek felróhatóan elismert atomkároért való kártalanítás kifizetését a szükséges pénzügyi összegek rendelkezésre bocsátásával abban az esetben, ha a biztosítás vagy a pénzügyi garancia nem lenne elegendő, anélkül azonban, hogy ez a kifizetés meghaladná az V. cikk értelmében esetleg megállapított mértéket.³

A környezetre veszélyes tevékenységek által okozott károkokért való polgári jogi felelősségről szóló 1993-ban, Luganóban aláírt egyezmény⁴, amelynek célja, hogy megfelelő rezsímet teremtsen a környezetkárosító tevékenységek által okozott károk megelőzéséhez, megtérítéséhez, valamint a helyreállításához (*in integrum restitutio*). Az egyezmény sajnos még a mai napig sem lépett hatályba, ugyanis még mindig nem ratifikálta megfelelő számú aláíró állam. Ami azonban számunkra érdekes, az az, hogy az egyezmény 12. szakasza előírja, hogy a szerződő felek (azaz az államok) – figyelembe véve a környezetre káros tevékenységek kockázatát – kötelesek az ilyen kockázattal rendelkező tevékenységet foly-

² Angolul: *Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage*.

³ Forrás: <http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99000024.MT>.

⁴ Angolul: *Convention on Civil Liability for Damage resulting from Activities Dangerous to the Environment*, melynek szövege a következő honlapon található: <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/150.htm>>

tató személyeket arra kötelezni, hogy részt vegyenek biztosítási rendszerben, vagy meghatározott kereteken belül rendelkezzenek pénzügyi biztosítékkal a nemzetközi jog által meghatározott mértékig. Ezáltal az egyezmény ösztönzi a környezeti felelősségbiztosítást, ugyanakkor mégsem ír elő kötelező felelősségbiztosítást (ARSIĆ 2014: 101).

Egy másik, a környezeti felelősségbiztosítás szempontjából releváns egyezmény *Az olajszennyezésből eredő károkért való polgári jogi felelősségről* szóló⁵ brüsszeli egyezmény például előírja, hogy a tagállamban bejegyzett olyan hajó tulajdonosa, amely 2000 tonnánál több kőolajat szállít, köteles környezeti felelősségbiztosítást kötni, vagy megfelelő pénzügyi garanciát biztosítani. Ugyanígy az áruk szállításával, a szállítás során keletkező környezeti károkkal foglalkozik még az 1989-ben Bázelban aláírt *A veszélyes hulladékok országhatárokat átlépő szállításának ellenőrzéséről és ártalmatlanításáról szóló egyezmény*⁶ is, mely 13. szakaszában szintén előírja a szállítónak, hogy környezetre veszélyes anyagok szállítása esetén környezeti felelősségbiztosítást kössön, vagy rendelkezzen megfelelő biztosítékkal környezeti kár esetére.

Az Európai Unióban a legjelentősebb jogforrás ezen a téren az *Európai Parlament és a Tanács 2004/35/EK irányelve a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről* (a továbbiakban: Irányelv).⁷ Ez a jogforrás a megelőzés, valamint a „szennyező fizet” elvén alapszik, ami alapján a gazdasági szereplő (szennyező) köteles az általa okozott környezeti kár megelőzésének, felszámolásának, valamint a környezet helyreállításának költségeit viselni (pream. 2. p., Irányelv). Emellett azon üzemeltető anyagi felelősségét is rögzíti, akinek a tevékenysége miatt következett be a környezeti kár, illetve állt fenn annak veszélye. Magát a kárt illetően, az Irányelv rendelkezik arról is, hogy annak valósnak és mérhetőnek kell lennie, továbbá okozati összefüggés megléte szükséges a kár és a környezetszennyező magatartás között. Mégis az Irányelv tárgya nem a klasszikus emissziós károk megtérítése a károsult jogalanyoknak. Ezért az Irányelv nem alkalmazható személyi sérülés, magántulajdonban keletkezett kár vagy gazdasági veszteség esetén. Ilyenkor a károsultak kártérítési jogukat bármely olyan hatályos és alkalmazandó nemzetközi szerződés alapján érvényesíthetik, amely a polgári jogi felelősség szabályait alkalmazza (LABUDOVIĆ STANKOVIĆ 2012: 1263). Az Irányelv szerint a tagállamoknak intézkedéseket kell foganatosítaniuk annak érdekében, hogy ösztönözzék a gazdasági szereplőket megfelelő biztosítás vagy más pénz-

⁵ Angolul: *International Convention on Civil Liability for Oil Polluting Damage*.

⁶ Angolul: *International Convention on Civil Liability for Damage Caused Carriage of Dangerous Goods by Road, Rail, and Inland Navigation Vessels*.

⁷ Angolul: *Directive 2004/35 CE of the European Parliament and of the Council on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage*.

ügyi biztosíték igénybevételére, továbbá, hogy ösztönözzék a pénzügyi biztosítékok és azok piacának fejlődését, a pénzügyi kötelezettségekre vonatkozó hatékony fedezet teremtése céljából (pream. 27. p., Irányelv). Tehát az Irányelv nem ír elő kötelező környezeti felelősségbiztosítást, ez a tagállamok szabályozási megoldásain és hajlandóságán múlik (ez természetesen az Irányelv mint másodlagos jogforrás jellegéből is következik).⁸ Ugyanakkor az Irányelv nem tiltja a tagállamoknak, hogy szigorúbb szabályozást vezessenek be ezen a téren. Az Irányelv létrehozásának mögöttes filozófiája, hogy az Európai Unión belül működő gazdasági társaságoknak megvan a lehetősége a környezeti felelősségbiztosítás megkötésére. Mégis, a biztosítások ezen ága meglehetősen „gyerekcipőben” jár még az Európai Unióban is, ugyanis a biztosítótársaságok nagyon óvatosak, mivel egy újfajta és igen kockázatos termékről van szó. Éppen ezért a biztosítási díjak általában meglehetősen magasak, ami sokszor arra ösztönzi a gazdasági szereplőket, hogy más jellegű biztosítékok után nézzenek (RADOJEVIĆ 2005: 189).

Szerbiában a legfontosabb jogforrás a Környezetvédelmi törvény⁹, amely az európai uniós Irányelvhez hasonlóan a „szennyező fizet” elvét alkalmazva és az objektív felelősség elve alapján kártérítés fizetésére kötelezi azt a szennyezőt, aki előidézi a környezet szennyezését. Az objektív felelősség azt jelenti, hogy nem vizsgálják a károkozó felróhatóságát/vétkes magatartását, ha kárt okozott, akkor azért köteles helytállni. Ami szintén fontos, hogy a Környezetvédelmi törvény kötelező felelősségbiztosítást ír elő baleset esetére azoknak, akiknek a berendezései vagy tevékenysége magas fokú veszélyt jelent az emberek egészségére és a környezetre nézve. Említésre érdemes, hogy a törvényalkotó ezen jogszabályi rendelkezés címzettjét eleve „szennyezőként” (szerbül: zagađivač) említi, annak ellenére, hogy nem minden ilyen tevékenységet folytató alany válik *de facto* szennyezővé (106. szak., Környezetvédelmi tv.). Ezért talán célszerűbb lenne a „környezethasználó” kifejezést használni (LABUDOVIĆ STANKOVIĆ 2012: 1272). Emellett a gyakorlatban nehéz meghatározni ezzel a rendelkezéssel érintett jogalanyok körét, tehát azokat, akiknek „a berendezései vagy tevékenysége magas fokú veszélyt jelent az emberek egészségére és a környezetre nézve”. További hiányosság, hogy pontosan nincs meghatározva a biztosítás minimális összege, ami egy kötelező biztosításnál fontos lenne, valamint a kockázatok köre, a felelősség korlátai és a kötelező biztosítás megkötésének

⁸ Az Európai Biztosítók Szövetsége különben felsorolt néhány okot, amiért a kötelező biztosítást ellenzik. Például, hogy a környezeti szennyezést nehéz meghatározni, a fokozatos károk problémája, valamint a biztosítótársaságok nem megfelelő kapacitása stb. Erről bővebben: LABUDOVIĆ STANKOVIĆ 2012.

⁹ Kihirdetve: *Službeni glasnik RS* br. 135/2004, 36/2009, 36/2009 dr. zakon, 72/2009 dr. zakon i 43/2011 odluka US.

ellenőrzése sem. Ezáltal bekövetkezhet, hogy a biztosítottak alacsony összegű biztosítást kössenek, amelyek később nem fedezik a teljes kárt, így ez az intézmény elveszíti értelmét (LABUDOVIĆ STANKOVIĆ 2012: 1272).

Így elmondhatjuk, annak ellenére, hogy a Környezetvédelmi törvény előírja a kötelező környezeti felelősségbiztosítást, ennek sajnos nincsenek megteremtve – az általános feltételektől markánsan különböző – különös feltételei.

A KÖRNYEZETI FELELŐSSÉGBIZTOSÍTÁS JELLEMZŐI

Az olyan tevékenységeknél, amelyek a környezetre is veszélyt jelenthetnek, igen nehéz előre meghatározni a kockázatot. A kockázat alatt egy olyan jövőbeni bizonytalan esemény beállta értendő, amely nem kizárólag az érdekelt fél akarától függ, és amely kockázat biztosítása nem ellentétes a jogszabályokkal, közérdekkel, illetve a közérkölcssel (JANKOVEC 1976: 159). A környezeti felelősségbiztosításnál a kockázat meghatározása egy sor jogi kérdés mellett több technikai jellegű kérdés megválaszolását is felveti. A környezeti felelősségbiztosítással foglalkozó biztosítók számára az egyik legfontosabb tényező a kockázat egyszerűsítése, amely a környezeti kár bekövetkeztének valószínűsége, valamint a várható következmények alapján történik (PEĆANAC 2007: 5). Amikor egy olyan esemény bekövetkezésének kockázatáról van szó, amely a környezet szennyezésével, károsodásával járhat, nem elegendő a bekövetkezés elméleti lehetősége, hanem szükséges, hogy az adott esemény olyan számban forduljon elő, hogy azt statisztikailag is figyelembe lehessen venni (JANKOVEC 1976: 160). Ugyanis, ha ez nem lehetséges, akkor a biztosítási díjat sem lehet meghatározni, enélkül pedig nem jöhet létre a biztosítási jogviszony. Emellett, a környezeti kockázatot kiváltó okok sokszor együttesen hatnak, ezért a felmerült környezeti kár ritkán tulajdonítható egy konkrét oknak, ami tovább bonyolítja a biztosítási díj meghatározását (PEĆANAC 2007: 6).

A környezeti felelősségbiztosításnak van még egy jellegzetessége: a kár fogalmát sokkal tágabban kell értelmezni, mint más biztosítási fajtáknál, ugyanis nemcsak a fizikai szennyeződés tartozik a környezetszennyezés körébe, hanem olyan más káros hatások is, mint a hang, fény, elektromágneses sugárzás vagy hőhatás, amelyek nem feltétlenül eredményeznek közvetlen károkat az egyének javaiban, ez pedig tovább bonyolítja a kárösszeg pontos meghatározását (JANKOVEC 1976: 161).

A környezeti kár bekövetkezése sokszor a biztosított vagy harmadik fél tevékenységének következménye (de lehet természeti katasztrófa eredménye is). Ilyenkor előfordulhat, hogy a károkozó nem tudatosan (nem vétkezen és felröhátóan) okozza a kárt. Ugyanakkor sokszor megesik, hogy szándékosan okoznak

kárt a környezetben. A szándékos károkozás minden rendszerben ki van zárva a biztosításból. A nagyfokú gondatlanság (*culpa lata*) a biztosítók gyakorlatában le van fedve a biztosítással, ugyanis itt nincs meg az arra irányuló akarat, hogy a káros következmények beálljanak. A környezeti felelősségbiztosításnál az is szükséges, hogy a kár bekövetkezése ne függjön az érdekelt felek kizárólagos akaratától. Így, ha nincs legalább részleges véletlenségi tényező jelen a kár beálltában, tehát a biztosított kizárólagos akaratától függ, akkor a kockázat nem állhat fenn (ŠULEJIĆ 2000: 472).

A környezeti felelősségbiztosításnál nagy problémát jelentenek a fokozatosan létrejövő, valamint a hosszú időn át jelentkező környezeti károk. Habár az Európai Unió fent említett irányelve ezekre is kiterjed, a biztosítótársaságok által nyújtott biztosítások általában nem fedezik ezeket a károkat (LABUDOVIĆ STANKOVIĆ 2012: 1267). Ennek az az oka, hogy az ilyen fokozatosan létrejövő károknál nagyon nehéz megállapítani, hogy pontosan mikor állt be a biztosítási esemény, ugyanis e károk sokszor a termelési folyamat során jönnek létre, még akkor is, ha jóhiszeműen mindent elkövettek annak érdekében, hogy megakadályozzák a káreseményt. Ez azért jelentős, mert a biztosító felelőssége csak a biztosítás érvényessége alatt bekövetkezett káreseményekre terjed ki (ŠULEJIĆ 2000: 473). Ugyanakkor, ha a biztosított tudott róla, hogy a környezeti kár fokozatosan jött létre, és ez a folyamat a biztosítás megkötése előtt már megkezdődött, ez eleve kizárja azt, hogy a biztosító fizessen az ilyen károkért.

A hosszú idő után jelentkező környezeti károk esetén az előbbihez igen hasonló problémával állunk szemben. A kár megjelenhet a biztosítási jogviszony alatt, de olyan okok eredményeképpen, amelyek jóval a biztosítás megkötése előtt már fennálltak. Ugyanakkor, az a fordított helyzet is lehetséges, hogy egy esemény káros következményei csak a biztosítási idő eltelte után következzenek be (például évekkel egy korábban működő és biztosított gyár bezárása után). Ezért például az Egyesült Államokban kialakult az a bírói gyakorlat, hogy olyan esetben is kifizetésre kötelezték a biztosítót, amikor a keresetet jóval a biztosítás, illetve határidők letelte után indították, amennyiben valószínűsíteni lehetett, hogy a kár oka vagy maga a káresemény a biztosítási viszony alatt jött létre (ROBINSON 1998: 848; PEĆANAC 2007: 8). Természetesen ez igen sok kritikát váltott ki a biztosítótársaságok részéről. Ugyanígy gondot jelenthet, ha az évek során a biztosítási összeg, illetve a biztosítás feltételei változnak, ugyanis ilyenkor a biztosított számára az a kedvező, hogy a biztosítási eseményt arra az időpontra helyezze, amikor a biztosítási összeg a legmagasabb volt.

A környezeti károk jellemzője, hogy sokszor a megelőző intézkedések, amelyekkel a sokkal nagyobb kár kerülhető el, meglehetősen költségesek lehetnek. Először a német biztosítók ismerték fel ezen intézkedések jelentőségét, és fedezték az ilyen jellegű költségeket. A Luganói Egyezmény értelmében az ilyen megelőző intézkedéseket is a kárhoz sorolják, valamint minden későbbi ésszerű és indokolt intézkedést, amelyet a kár bekövetkezése után tesznek annak érdekében, hogy csökkentsék a károkat (kárenyhítés költségei) (2. (7) (d) szak., Luganói Egy.).

A szerb Kötelmi jogviszonyokról szóló törvény¹⁰ 926. (2) szakasza előírja, hogy a biztosító köteles megtéríteni minden költséget, veszteséget és más kárt, amelyek a biztosítási esemény bekövetkezésének közvetlen veszélyének elhárítása, illetve annak káros következményeinek enyhítése érdekében tett ésszerű kísérletek következtében merültek fel, még akkor is, ha az ilyen próbálkozások eredménytelenek voltak. Ezzel kapcsolatban felvetődik a kérdés, hogy az ilyen jellegű megfogalmazást úgy kell-e értelmezni, mint a biztosító az irányú kötelezettségét, hogy viselje a mentés, tisztítás stb., gyakorlatilag az eredeti állapot helyreállításának kötelezettségeit. A biztosítótársaságok álláspontja egyértelmű és érthető, eszerint ez aránytalan kockázatot jelent, és ezt képtelenség lenne fedezni (ŠULEJIĆ 2000: 473–474). Ugyanakkor, amennyiben ezen költségek nem lennének lefedve a biztosítás által, akkor a biztosítás a biztosított szempontjából értelmetlen lenne (ŠULEJIĆ 2000: 474). A lényeg, hogy ennél a biztosítási típusnál a megelőzési, elhárítási és helyreállítási költségek jóval felülmúlhatják a biztosítási összeget. Ezért egyes országokban a mentési költségeket limitálják, azaz jogszabályban vagy szerződésben határozzák meg, hogy a biztosítási összeg legfeljebb hány százalékát tehetik ki (LABUDOVIĆ STANKOVIĆ 2012: 1269).

Meg kell még említeni, hogy a környezeti felelősségbiztosítás fedezi a biztosítottat, valamint minden olyan személy károkozását, akiknek a tevékenységéért felel a biztosított. Itt elsősorban a biztosított alkalmazottaira gondolunk. A Luganói Egyezmény szerint csak az az üzemeltető tartozik polgári jogi felelősséggel a veszélyes üzemből eredő környezeti kárért, aki a kár bekövetkezésének idejében a tevékenység felett tényleges ellenőrzést gyakorolt (6. (1) szak., Luganói Egy. Lásd még: MARJANSKI 2011: 570). Ezeket figyelembe kell venni a biztosítás megkötésekor.

A környezeti felelősségbiztosítás jellemzője még, hogy bizonyos károkért maga az üzemeltető sem felel, tehát így a biztosító sem. Ilyenek a Luganói Egyezményben is szereplő általános felelősségkizáró klauzulák, mint például a háborús események, polgárháború vagy természeti katasztrófa által (8. szak., Luganói Egy.).

¹⁰ Szerbül: *Zakon o obligacionim odnosima (Službeni list SFRJ*, br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89 és *Službeni list SRJ*, br. 31/93).

KÖTELEZŐ VAGY ÖNKÉNTES KÖRNYEZETI FELELŐSSÉGBIZTOSÍTÁS?

A gyakorlatban sokszor előfordul, hogy környezetszennyező vállalkozásokat egyszerűen jogutód nélkül megszüntetnek, ezzel kerülve el a felelősségre vonás veszélyét. Az ilyen vállalkozások rendszerint környezeti felelősségbiztosítással sem rendelkeznek. Ezért egyes országok bevezették a kötelező környezeti felelősségbiztosítást. Ezek közé tartozik például Szerbia, Magyarország, Románia, Szlovákia. A legtöbb EU-tagállam azonban az önkéntes rendszert támogatja. Érdekességképpen megemlíthető, hogy ilyen önkéntes rendszer működik az Egyesült Államokban is (LABUDOVIĆ STANKOVIĆ 2012: 1269–1271).

A biztosítás kötelező jellege gyakorlatilag harmadik személyek érdekeit védi, illetve ezáltal a közérdeket. Így azokban az országokban, ahol kötelező az ilyen jellegű biztosítás, a károsultak védelme a nagyobb kármegoszlás alapján lenne biztosítva, ami azt jelenti, hogy a társadalom egyes tagjai kisebb terhet viselnek ezáltal. Mivel a kár szélesebb körben oszlik meg, ez elméletileg azt is eredményezi, hogy a biztosítási díjak alacsonyabbak az ilyen rendszerekben (PEĆANAC 2007: 124). Emellett a kötelező környezeti felelősségbiztosítás esetén a károsultnak nem kellene azért aggódnia kár esetén, hogy a károkozó fizetőképese-e, ugyanis egy potenciálisan szolvens jogalany (a biztosító) fog helytállni. Ez – minden bizonnyal – megnövelné a jobbiztonságot is, valamint feltehetően csökkenne a bírósági eljárások száma is (PEĆANAC 2007: 124).

A kötelező rendszernek ellenzői is vannak, akik olyan érvet hoznak fel, hogy ez korlátozná a szerződő felek autonómiáját, túl nagy terhet jelentene a vállalkozásoknak, és egyfajta adóztatási célja is lenne az ilyen jellegű rendszernek. Véleményünk szerint a társadalom szempontjából hasznos lehet, ugyanis, ha megfelelően kidolgozott a kötelező biztosítás díjfizetési rendszere, akkor ez arra is ösztönözheti a biztosítottakat, hogy jobban odafigyeljenek a környezetvédelmi szempontokra (LABUDOVIĆ STANKOVIĆ 2012: 1271).

A kötelező biztosítás kapcsán meg kell még említeni a szennyezők központi nyilvántartását, amely világszerte már számos országban létezik, és amelyben a szennyezőket érintő adatokat és információkat rendszerekbe foglalják. Ezekben olyan hasznos adatok találhatóak, mint a környezetszennyező létesítmények helye, kibocsátással, termelési eljárással kapcsolatos adatok, tisztítólétesítmények etc. Ezek az adatbázisok sokban hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a biztosítótársaságok megfelelően mérjék fel a kockázatot, és így megfelelő biztosítási díjakat szabjanak ki (PEĆANAC 2007: 122).

ÖSSZEFOGLALÓ

A környezeti felelősségbiztosítás a környezetvédelmi politika egyik legfontosabb kérdése napjainkban, amikor szinte egyetlen gazdasági szereplő sem hagyhatja figyelmen kívül a tevékenysége során fellépő káros hatásokat, illetve az ilyen hatások kockázatát a környezetre. Ezek a káros hatások nemcsak az áruk előállításával kapcsolatban jelentkezhetnek, hanem az azokkal való kereskedelem során is (pl. szállítás), de még szolgáltatások nyújtása során is történhet környezetszennyezés (KENNETH 1988: 942). Ezért egyre erősebb az együttműködés a gazdasági szereplők és az állam között, hogy megfelelő, minél hatékonyabb megoldásokat találjanak ezekre a problémákra. Az egyre szigorúbb környezetvédelmi jogszabályoknak, valamint a cégek egyre divatosabb image-építésének köszönhetően, a gazdasági szereplők felelősséget vállalnak az általuk okozott környezetszennyezésért. Az ilyen jellegű pozitív hozzáállásnak egyik fontos eleme a környezeti felelősségbiztosítás is, annak ellenére, hogy még meglehetősen nagy biztosítási díjakkal működik ez a rendszer, és sokszor jelentkeznek problémák a gyakorlati megvalósításnál. Láthattuk, hogy az Európai Unió néhány tagállamában, de Szerbiában is kötelező a környezeti felelősségbiztosítás a veszélyes tevékenységet folytató gazdasági alanyok számára.

A környezeti felelősségbiztosítás fejlesztése megfelelő jogszabályi környezetet igényel. Fent már említettük, hogy a törvényi keret adva van, de sajnos a részletes végrehajtási szabályok nincsenek kidolgozva. Ugyanígy problémát jelent, hogy Szerbiában a polgári jog anyagának reformja már régóta várat magára, habár a Polgári törvénykönyv tervezete már néhány éve megszületett. Emellett a gyors technikai és technológiai fejlődés egyéb jogszabályok reformját is igényelheti, ugyanis a kockázat felméréséhez, a díjak kiszámításához és az általános jogbiztonsághoz szükséges, hogy a mindenkori jogszabályok kövessék ezt a fejlődést. A jogi háttér kidolgozása mellett szükséges a veszélyes tevékenységet folytató gazdasági szereplőket is arra ösztönözni, hogy tartsák be az előírt kötelező biztosításkötést.

Az a tény, hogy egy relatív új jogintézményről van szó, mellyel kapcsolatban a biztosítótársaságok még nem rendelkeznek megfelelő tapasztalattal, sajnos azt eredményezi, hogy ezek a társaságok ezen a téren óvatosak a biztosítási feltételeket illetően, illetve a biztosítási díjak meglehetősen magasak (RADOJEVIĆ 2005: 190). Ez azonban nemcsak Szerbiára vonatkozik, hanem az Európai Unió egyes országaira is. Ezért sok gazdasági társaság – a fentiekben már említett – alternatív lehetőségekhez nyúl, tehát más pénzügyi fedezetet keres arra az esetre, ha felelnie kellene környezetkárosítás miatt. Ezek a problémák néhány

esetben még ahhoz is vezettek, hogy néhány cég olyan államokba telepítette át egyes tevékenységeit, ahol a jogszabályok kevésbé szigorúak a környezeti felelősségbiztosításra vonatkozóan.

Mint azt láthattuk, komoly kihívást jelentenek a fokozatosan létrejövő, valamint a hosszú idő után jelentkező környezeti károk is, amelyek a környezeti károk egy jelentős arányát foglalják magukban (LABUDOVIĆ STANKOVIĆ 2012: 1275).

A környezeti felelősségbiztosítást olyan irányba kellene továbbfejleszteni, hogy egy optimális pénzügyi biztosítérendszer jöjjön létre, amely képes követni az egyre szélesedő és szigorodó környezeti károkért való felelősségrendszert (FAURE 2001: 1).

Mindez arra utal, hogy még jelentősebb erőfeszítésekre van szükség ahhoz, hogy a környezeti felelősségbiztosítás intézménye megfelelően hozzájáruljon a környezeti károk megelőzésének és felszámolásának rendszeréhez. Ugyanakkor sok olyan intézkedés történt az elmúlt években, amelyek hatékonyabbá teszik a rendszert, és elősegítik mind a biztosítottak, mind a biztosítók, de harmadik személyek érdekeit is. Ilyen például a szennyezők jegyzékének létrehozása, amelyek rendszerezett adatokat tartalmaznak a szennyezőkről.

IRODALOM

- ARSIĆ Z. 2014. Konvencija o građanskoj odgovornosti za štete nastale usled delatnosti opasnih po životnu sredinu = *Anali Pravnog fakulteta u Novom Sadu* 1. 91–103.
- FAURE M. 2001. Environmental Damage Insurance in the Theory and Practice = *The Law and Economics of Environmental Policy*. Maastricht, 1–62.
- HAWK N. 2003. Financing Environmental Improvement: The Use of Environmental Funds in EU and CEE Countries = *European Energy and Environmental Law Review* 4. 113–120.
- JANKOVEC I. 1976. Pokriće iz osiguranja za štete koje ugrožavaju životnu sredinu = Slavoljub Popović (szerk.): *Zaštita životne sredine (pravni aspekt)*. Niš, 156–173.
- KECSKÉS G. 2008. The Concepts of State Responsibility and Liability in Nuclear Law = *Acta Juridica Hungarica* 49/2. 221–252.
- KENNETH A. S. 1988. Environmental Liability and the Limits of Insurance = *Columbia Law Review* 88. 942–988.
- KEREKES S.–KOVÁCS E.–KÉK M. 1997. *A kötelező környezeti felelősségbiztosítás*. Budapest
- LABUDOVIĆ STANKOVIĆ J. 2012. Osiguranje od odgovornosti za štete nanete životnoj sredini = *Teme* 3. 1261–1278.
- MARJANSKI V. 2011. Pojam, vrste i osnovna obeležja osiguranja od ekoloških šteta = *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* 3. 567–577.
- PAK J. 2011. *Pravo osiguranja*. Beograd
- PEĆANAC B. 2007. Pravna priroda osiguranja od ekoloških šteta = *Tokovi osiguranja* 2. 623–639.
- PETROVIĆ T. 2007. Zagađivanje životne sredine i osiguranje = *Pravni život* 11. 431–441.
- RADOJEVIĆ D. 2005. Nova direktiva Evropske unije o odgovornosti u oblasti zaštite životne sredine = *Međunarodni problemi* 1–2. 177–198.
- ŠULEJIĆ P. 2000. Zagađivanje životne sredine i osiguranje = *Pravni život* 11. 467–474.

Environmental liability insurance

Environmental liability insurance appeared as the result of stricter environmental regulations, a higher number of environmentally dangerous activities, and larger and most costly environmental damages. In some European countries, such as Serbia or Hungary, this kind of insurance was even made mandatory for economic entities pursuing dangerous activities. Its significance lies in the fact that the liability is divided among many entities, thus, in case of environmental damage, there should be adequate resources to restore the original position. In addition to the characteristics of environmental liability insurance, the authors discuss the most important sources of law in this field, as well as the issue of voluntary versus obligatory insurance.

Keywords: environmental protection, environment, damage, liability, insurance, Serbia

Osiguranje od odgovornosti za ekološke štete

U radu autori razmatraju niz pitanja vezanih za institut osiguranja od odgovornosti za ekološke štete, počevši od njegovog nastanka, razvoja, uloge, kao i pitanja specifičnosti ekoloških rizika. U nekim zemljama Evrope, kao što su to Srbija ili Mađarska, ova vrsta osiguranja je obavezna za sve privredne subjekte koji vrše opasnu delatnost. Ova lica svakako nastoje da podele teret ekoloških šteta, pošto prouzrokovana šteta može da bude veoma velika.

Ključne reči: zaštita životne sredine, životna sredina, šteta, odgovornost, osiguranje, Srbija

Beérkezés időpontja: 2015. január 20.

Közlésre elfogadva: 2015. január 31.